

معرفی کتاب

اسناد عبدالوهاب خان آصف الدوله

○ خسرو خواجه نوری

- اسناد عبدالوهاب خان آصف الدوله، ج ۱، گزیده اسناد خراسان
- به کوشش دکتر عبدالحسین نوایی و نیلوفر کسری
- ناشر: موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران

- اسناد عبدالوهاب خان آصف الدوله، ج ۴، گزیده اسناد گیلان - وزارت تجارت
- به کوشش دکتر عبدالحسین نوایی و نیلوفر کسری
- ناشر: موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران

میرزا عبدالوهاب خان آصف الدوله شیرازی پسر محمدجعفر خان پسر بردخان جبادارباشی (رئیس قورخانه) بود که در ۱۲۴۲ هـ.ق. در شیراز دیده به جهان گشود. تحصیلات مقدماتی خود را از داکاهش انجام داد و پس از فراگرفتن مقدمات علوم ادبی و عربی جهت ادامه تحصیل در ۱۲۶۶ هـ.ق. همراه عمش حاج محمدحسین خان به تهران آمد. چندی بعد توسط میرزا حبیب قالی شاعر معروف به عقیلی میرزا اعتضاد السلطنه (وزیر علوم) معرفی شد و در دستگاه وی مشغول به خدمت گردید. در ۱۲۶۸ هـ.ق. سمت معلمی میرزا داود خان وزیر لشکر پسر دوم میرزا آقاخان نوری یافت و از این تاریخ بود که پایه ترقیات وی آغاز شد. عبدالوهاب خان که از رجال فاضل عصر ناصری بود به سرعت مراحل ترقی خود را طی کرد و سالیان متعددی در سمت‌های مختلفی چون کارگزاری آذربایجان و حکومت گیلان، وزارت تجارت و ریاست گمرکات و عضویت دارالشوری کبرای دولتی و حکومت خراسان خدمت کرد. سرانجام در سال ۱۳۰۳ هـ.ق. از حکومت خراسان عزل و در ششم جمادی الاولی ۱۳۰۴ هـ.ق. به علت سکنه درگذشت. موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران در راستای فعالیت‌های علمی خود به نشر مجموعه‌ای از اسناد عبدالوهاب خان آصف الدوله (۲ مجلد) به کوشش دکتر عبدالحسین نوایی و نیلوفر کسری همت گماشته است. جلد اول این مجموعه شامل گزیده اسناد خراسان و مجلد دوم مبتنی بر گزیده اسناد گیلان و وزارت تجارت است.

بطور کلی این اسناد، بیانگر فعالیت‌های آصف الدوله در خراسان، شرح وقایع گیلان و اقدامات او در آن ناحیه و مبین اوضاع سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی عصر قاجار است. در ابتدا اسناد بزرگوار دکتر نوایی مقدمه مسبوطی راجع به شرح حال آصف الدوله و اقدامات او طی تصدی مشاغل مختلف به رشته نگارشی درآورده‌اند. گزیده اسناد خراسان که در مجلد اول این اثر گردآوری شده، شامل اسناد خراسان از ۱۳۰۲ تا ۱۳۰۳ هـ.ق. است. بخش اول (اسناد ۱۳۰۲)، حاوی هفتاد و نه سند است که غالباً نامه‌های آصف الدوله به دربار ناصرالدین شاه را شامل می‌شوند و اوضاع خراسان را دربرمی‌گیرد. بخش دوم (اسناد ۱۳۰۳) شامل ۲۳۷ سند است که باز همچنان دربار خراسان به رشته تحریر درآمده است. در بخش سوم اثر، پانزده سند درباره شهر بزرگان گردآوری شده که دربرگیرنده اطلاعاتی راجع به مسائل مختلف این شهر اعم از نقشه شهر، راه‌های ارتباطی، آبادیها، دهات، مزارع، رودخانه‌ها و مسافت بزرگان تا مشهد و نحوه طی طریق آن است.

قسمت پایانی مجلد اول به «صورت کتابچه‌ای که در راه به جناب جلالتماب اجل ناصرالملکته دام اقباله العالی سپرده شده است» اختصاص می‌یابد. با تفحص و تعمق در این بخش از اثر، به‌خوبی میتوان به اقدامات آصف الدوله در خراسان مانند بازسازی و تعمیرات بناها پی برد. همچنین اطلاعاتی راجع به املاک دولتی و شخصی خود او دریافت. اما مجلد دوم در ادامه جلد قبلی (گزیده اسناد خراسان) است و چنان که گذشت شامل اسناد نیابت حکومت آصف الدوله در گیلان در سالهای ۸۷-۱۲۸۶ هـ.ق. و وزارت تجارت (۱۲۹۲ ق) می‌باشد. بخش اول مجلد دوم این اثر حاوی ۱۹ سند راجع به وقایع گیلان و اقدامات وی در آن ناحیه است. پس از آن در بخش دوم، اسناد سال ۱۲۸۷ هـ.ق. که شامل ۳۲۲ سند می‌باشد ارائه شده است. این اسناد بیشتر پیرامون رفق و قفق امور، رسیدگی به مالیات‌ها، وضع رعایا، گمرکات و سرحدات گیلان است. در ادامه کتاب (بخش سوم) اسناد وزارت تجارت آورده شده که روی هم رفته ۱۰۱ سند را دربرمی‌گیرد. این اسناد بیشتر راجع به شرح اقدامات و فعالیت‌های آصف الدوله در هنگام تصدی پست وزارت تجارت است. در پایان لازم به ذکر است که تعلیقات سומندی به کوشش دکتر نوایی براین اسناد نوشته شده و عکس‌هایی از شخصیت‌های آن روز روبرو قاجار که به نوعی نامشان در این کتاب عنوان شده به چاپ رسیده است.